

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ НАВЧАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ УСТАНОВКИ В СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ

Шевченко Наталія Федорівна¹

¹Доктор психологічних наук, професор кафедри психології Запорізького національного університету, м. Запоріжжя (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5297-6588>
Researcher ID I-2214-2018

UDC: 378.126:378.047:316.64

АННОТАЦІЯ

В статті висвітлено результати емпіричного дослідження особливостей навчально-професійної установки в структурі професійної свідомості студентів. Розглянуто різні підходи до дослідження професійної установки. Визначено специфіку та структурну організацію навчально-професійної установки студентів, обґрунтовано її місце в структурі професійної свідомості. Будучи видом смислової установки, навчально-професійна установка актуалізується мотивом професійної діяльності і являє собою форму вираження особистісного смислу у вигляді налаштованості, готовності до професійної діяльності в цілому. Встановлено, що структурну організацію навчально-професійної установки утворюють когнітивно-професійна, емоційна, суб'єктна та когнітивно-особистісна складові. Подано визначення навчально-професійної установки як різнорівневого мотиваційно-смислового утворення, що виявляється як готовність особистості сприймати умови діяльності й діяти в них відповідним чином; це утворення пронизує всі аспекти професійної діяльності від професійної свідомості та самосвідомості до дії або вчинку. В ході емпіричного дослідження виявлено, що психологічні особливості змісту навчально-професійної установки частково визначаються профілем навчання, а частково є загальними. В когнітивно-професійній складовій зафіксовано відмінності в структурі професійного цілепокладання; в емоційній складовій – в уявленні про професію; у когнітивно-особистісній – у самооцінці студентами власних негативних якостей; в суб'єктивній складовій встановлені відмінності стосуються об'єктно-суб'єктивного фактора.

Ключові слова: професійна установка, навчально-професійна установка, професійна свідомість, смислотворювальний мотив, особистісний смисл.

Постановка проблеми. Сучасна соціокультурна та економічна ситуація в Україні характеризується кардинальними змінами, які впливають на сферу освіти та сприяють трансформації уявлень про її цілі та функції. Виникає необхідність виходу за межі технологічного розуміння професійної діяльності до сфери психології свідомості, а саме – до дослідження професійної свідомості фахівця.

В контексті розвитку сучасної науки вивчення професійної свідомості майбутніх фахівців належить до ґрунтовно заявлених, але недостатньо реалізованих напрямів дослідження, в той час як професійна свідо-

мість виявляється головним вузлом, де зосереджено розбіжності між практикою підготовки фахівця та його конкретною професійною діяльністю. У цьому зв'язку особливого значення набувають дослідження навчально-професійної установки як складової структури професійної свідомості студентів, яка формується в процесі освіти через систему зовнішньо організованих навчальних комунікацій. Відмінності в «наповненості» структури навчально-професійної установки студентів визначаються, з одного боку, специфікою освітнього закладу, навчальними програмами та етапами навчання, а з іншого – ступенем суб'єктної включеності студента

Address for correspondence, e-mail: editpsychas@gmail.com
Copyright: © Nataliia Shevchenko

This is an Open Access journal, all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

до навчального процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор. Проблему професійних установок у психологічній та педагогічній науці розглядали А.К. Маркова (Маркова, 1996), Є.О. Климов (Климов, 2010), І.М. Кондаков (Кондаков, 1997), К.М. Левітан (Левітан, 2015), М.О. Курицина (Курицина, 2014). Однак дослідження навчально-професійної установки майбутніх фахівців, зокрема, психологів, досить рідко ставало предметом спеціального вивчення. Так, О.Ю. Шевченко (Шевченко, 2004) було досліджено навчально-професійну установку в структурі професійної свідомості студентів вищих навчальних закладів. Встановлено, що навчально-професійна установка є компонентом професійної свідомості, актуалізується мотивом професійної діяльності і являє собою форму вираження особистісного смислу у вигляді налаштованості, готовності до професійної діяльності в цілому. Н.В. Пудовкіна (Пудовкіна, 2013) вивчала навчально-професійну установку як складову професійної свідомості студентів – майбутніх фахівців агропромислового комплексу. І.В. Архиповою (Архипова, 2009) установки розглядалися як когнітивні уявлення в структурі навчально-професійної свідомості студентів. О.В. Парфьоновою (Парфенова, 2012) було досліджено формування і розвиток професійних установок як компонента професійної спрямованості майбутнього фахівця.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Аналіз наукових досліджень, присвячених вивченню окремих аспектів професійної установки, свідчить про обмеженість досліджень цього спрямування у наступних аспектах: вивчення навчально-професійної установки і особливостей її розвитку в процесі професійного становлення майбутнього фахівця, психологічний зміст та динаміка розвитку структурних компонентів навчально-професійної установки у зв'язку з певним профілем й етапом навчання. В розглянутих роботах констатуються прикладна значущість вирішення питання навчально-професійних установок студентів, вивчені питання взаємозв'язку навчально-професійних установок, смисловитих орієнтацій і професійного шляху особис-

тості. Аналіз наукової літератури засвідчив дефіцит праць, де навчально-професійна установка розглядається як базова складова професійної свідомості студентів, яка визначає становлення професійної діяльності майбутнього фахівця. Отже, дослідження особливостей навчально-професійної установки в структурі професійної свідомості студентів дозволить виявити і мобілізувати якісно нові можливості підвищення ефективності професійної освіти.

Мета дослідження полягає в емпіричному вивченні особливостей навчально-професійної установки в структурі професійної свідомості студентів закладів вищої освіти.

Методи та методики дослідження. Відповідно до теоретично обґрунтованого уявлення про особливості навчально-професійної установки сучасного студентства для проведення емпіричного дослідження в якості психодіагностичного інструментарію було обрано методику Г.В. Аكوпова «Студенти про професійну підготовку» (Акопов, 2004). Методика складається з 16 закритих питань; змістовні питання чергуються з питаннями-фільтрами, контактними і контрольними питаннями. Всі завдання об'єднані в чотири блоки відповідно до складових навчально-професійної настанови: емоційної (ставлення до професійної підготовки, до самої майбутньої професійної діяльності), когнітивно-професійної (професійно необхідні знання, розуміння професійних завдань, оцінка їх значущості, знання способів рішення, прогнозування труднощів у професійній діяльності), когнітивно-особистісної (уявлення студентів про професійно значущі якості, оцінка своєї професійної підготовки) і суб'єктної (готовність студента щонебудь змінити у професійній підготовці навчального закладу, прагнення до професійного вдосконалення). В дослідженні використано математико-статистичні методи обробки даних (IBM SPSS-20: описова статистика, критерій хі-квадрат ($p < 0,05$; $p < 0,01$)).

Дослідження проводилося на базі Запорізького національного університету. Вибірку респондентів склали студенти денного відділення рівня вищої освіти «бакалавр», які навчаються за спеціальностями «Психологія» (51 особа) та «Біологія», «Хімія» (52 особи).

Виклад основного матеріалу дослідження з

обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В сучасній психології поняття «соціально-психологічна установка» використовується в психології праці, інженерній та педагогічній психології. Розглянемо підходи до дослідження цього феномена, що визначається дослідниками в різних аспектах: прагненні отримати спеціальну підготовку, оволодіти професією, досягнути в ній успіху та соціального статусу (Маркова, 1996); готовність суб'єкта до виконання обов'язків, норм, функцій певної професійної ролі, що включає позитивне ставлення до професійної діяльності (Левітан, 2015); смислові (узагальнені) установки, що включені до професійної свідомості особистості (Асмолов, 2002); активний вибір завдань та моделювання власної поведінки (Кондаков, 1997); структурні складові професійної спрямованості особистості (Парфенова, 2012).

Аналізуючи професійні установки з точки зору їх предметно-мотиваційної співвіднесеності, можна виділити особливий вид установок і класифікувати їх як навчально-професійні. Навчальні та професійні наміри студента характеризують прояви установок в професійному виборі, в успішності майбутньої професійної діяльності, а також включення в навчально-професійну підготовку.

Розглянемо питання щодо місця навчально-професійної установки в структурі професійної свідомості. Ґрунтуючись на дослідженнях Е.В. Джавахішвілі (Джавахішвілі, 1987), Ю.П. Поварьонкова (Поваренков, 2014), Є.І. Рогова (Рогов, 2008), можна стверджувати, що навчально-професійні установки тісно пов'язані з мотиваційною сферою особистості і дозволяють виявити внутрішній мотиваційний план здійснюваних людьми дій і вчинків. Мотив, який займає домінуюче місце, стає смислоутворювальним (Леонтьєв, 2005): визначає загальну спрямованість навчальної діяльності, її місце в системі відносин і цінностей людини. Для майбутнього фахівця таким смислоутворювальним мотивом повинен стати професійний мотив, усвідомлюваний в залежності від рівня професійного самопізнання.

За допомогою навчально-професійної установки можна визначити спрямованість дій суб'єкта, а, отже, і ступінь розвиненості його професійної свідомості. Залежно від стадії професійного шляху, професійна

установка може мати різний зміст, тим не менш, вона завжди переживається як позитивне ставлення індивіда до професії, як бажання трудитися в певних умовах і за певною спеціальністю, як прагнення до оптимального виконання професійної діяльності. Ступінь готовності майбутнього фахівця до виконання професійної діяльності детермінується якісно різним рівнем сформованості установки в структурі професійної свідомості особистості, що знаходить відображення в професійному самовизначенні.

Згідно з нашими концептуальними положеннями (Шевченко, 2017), методологічним підґрунтям яких є концепція свідомості О. М. Леонтьєва (Леонтьєв, 2005), зміст професійної свідомості, можна розглядати у рамках єдності трьох компонентів: значень, представлених професійними поняттями й категоріями; смислів, що виражаються мотивами, цінностями та інтересами діяльності; чуттєвої тканини, що виявляється в особливостях професійного сприйняття (Шевченко, 2018). Згідно з визначеною нами структурною організацією професійної свідомості, навчально-професійна установка проявляється в особистісному смислі. Будучи видом смислової установки, вона актуалізується мотивом професійної діяльності і являє собою форму вираження особистісного смислу у вигляді налаштованості, готовності до професійної діяльності в цілому.

Розглянемо структурну організацію навчально-професійної установки. На основі результатів досліджень сучасних авторів (Акопов & Архипова, 2017; Пудовкіна, 2013; Шевченко, 2004; Курицина, 2014) структурні компоненти навчально-професійної установки майбутнього фахівця можна визначити відповідно до мультикомпонентної структури соціальної установки:

- когнітивно-професійна складова має два плани майбутньої професійної діяльності: ідеальний (у вигляді цілепокладання) і реальний (у вигляді передбачуваних труднощів);
- емоційна складова – оцінка підготовки до професійної діяльності, що отримана у навчальному закладі;
- суб'єктна складова відображає рівень суб'єктної включеності студентів до навчально-професійної діяльності;
- когнітивно-особистісна складова включає уяв-

лення студентів про професійно значущі особистісні якості.

Зазначене дає підстави розглядати навчально-професійну настанову як системне мотиваційно-смыслове утворення у структурі професійної свідомості, яке проявляється в готовності особистості сприймати, оцінювати і професійно інтерпретувати умови навчальної діяльності та діяти в них відповідним чином.

Представимо результати емпіричного вивчення навчально-професійної установки студентів ЗВО. Аналіз специфіки прояву складових навчально-професійної установки студентів різних спеціальностей було здійснено відповідно до структурної організації навчально-професійної установки: когнітивно-професійної, емоційної, суб'єктивної, когнітивно-особистісної.

Когнітивно-професійна складова. Підготовка фахівця до майбутньої професійної діяльності складається з багатьох компонентів, які утворюють певну систему пріоритетів. На перше місце студенти одноставно поставили необхідність практики за фахом (48,9%; 76%). Така висока оцінка значущості практичних навичок за фахом цілком з'ясовна, адже студенти прагнуть опанувати професію, орієнтуючись переважно на подальшу реалізацію отриманих знань на практиці. Друге місце так само одноставно студенти віддали необхідності отримати хороші теоретичні знання за фахом (51,1%; 62,7%). Якщо розглядати зазначені вище прагнення до набуття міцних теоретичних знань за фахом і оволодіння практичними навичками роботи в якості цілей навчання у закладі вищої освіти, то необхідно відзначити і ті засоби, які, на думку студентів, є необхідною умовою для успішного навчання.

В цілому, серед студентів-психологів та студентів природничого профілю частка тих, хто відзначає труднощі у майбутній роботі, практично збігається (34% та 48% відповідно). Звертає на себе увагу, що половина студентів не визначились з цього питання, що може свідчити про їх соціальну незрілість (46,8% майбутніх психологів; 37,3% майбутніх біологів та хіміків). В професійній свідомості студентів не представлений реальний план, виразом якого є усвідомлювані труднощі майбутньої діяльності.

У переважній меншості залишилася категорія студентів, в професійній свідомості яких труднощі в

майбутній роботі не усвідомлюються зовсім (19,1% майбутніх психологів; 14,7% студентів природничого профілю). Цей факт імовірно свідчить про те, що ці студенти ніяк не пов'язують свою майбутню працю з одержуваною в закладі вищої освіти спеціальністю.

Найменше тривоги викликає у студентів недостатність знань за фахом (2,3% майбутніх психологів; 12,3% майбутніх біологів та хіміків), з чого можна зробити висновок, що в цілому теоретична підготовка у закладах вищої освіти є доволі високою. Найбільші побоювання, рівною мірою властиві як студентам гуманітарного, так студентам природничого напрямів, пов'язані з недостатністю практичних навичок (51,2%; 55,4% відповідно). Цей параметр може побічно підтверджувати наявний дисбаланс між якісною теоретичною підготовкою, з одного боку, та відсутністю навичок щодо застосування отриманих знань на практиці, з іншого.

Недостатність практичних навичок тягне за собою організаційні труднощі через невміння застосувати на практиці отримані знання. Відповідно, виникають психологічні труднощі в роботі з людьми, які є неминучим наслідком нестачі практичних навичок (особливо це стосується студентів-психологів – 23,3%; в студентів-біологів та хіміків цей показник – 18,5%). Побоювання щодо особистісних особливостей (9,3% у студентів-психологів; 13,8% - у студентів природничого профілю), здатних зашкодити роботі, можуть бути наслідком зазначених параметрів тривожності, які можуть породжувати почуття невпевненості, занепокоєння і активізувати захисну реакцію особистості – від пасивної реакції у вигляді депресії до активних форм (дратівливість, агресивність).

Отже, аналіз отриманих результатів дозволяє говорити про те, що в професійній свідомості студентів-біологів та хіміків представлений більший обсяг труднощів у майбутній професії, ніж у студентів – майбутніх психологів, причому пов'язано це з неоліком теоретичних знань за фахом.

Емоційна складова. Оцінку «добре» рівню професійної підготовки значна частка студентів обох спеціальностей (70,2%; 49,3%). Істотна різниця спостерігається в поглядах тих студентів, які оцінили рівень одержуваної професійної підготовки як «дуже добрий». Чи-

сло студентів природничого профілю, які так оцінюють свою підготовку, в два рази менше (2,7%; в студентів-психологів – 17%).

Ще більш істотна різниця констатована в поглядах студентів, які оцінили рівень одержуваної підготовки до професійної діяльності як «задовільний» (41,3% студентів-біологів та хіміків; 12,8% – студентів-психологів). Це підтверджує відзначену вище тенденцію до більш низької оцінки підготовки до професійної діяльності студентами природничого профілю в порівнянні зі студентами гуманітарного. Водночас отримані дані свідчать про те, що в цілому досліджувані обох вибірок досить чітко орієнтовані на обрані спеціальності.

Аналізуючи структуру уявлень про професію, можна виділити наступні істотні параметри. Студенти обох факультетів в якості провідного показника одночасно відзначили поглиблення розуміння своєї професії (45,9%; 40%). На друге місце респонденти поставили появу досвіду і професійних навичок (18,9%; 21,7%). Інтерес до спеціальності відзначило достатньо невелика кількість студентів (18,9% – на гуманітарній спеціальності; 6,7% – на природничій).

Звертає на себе увагу, що при ідентичності пріоритетів у зміні ставлення до професії на обох факультетах, показники студентів психологічного факультету були дещо вищими, ніж показники студентів біологічного. Заслугує на увагу тривожний симптом розчарування в професії (13,5% майбутніх психологів; 25% майбутніх біологів та хіміків). Можна припустити, що зростання розчарування в професії серед студентів пояснюється не тільки змістом дисциплін, а й, можливо, усвідомленням меншої соціальної та професійної мобільності (в порівнянні з випускниками гуманітарної освіти).

Суб'єктна складова. Суттєвих відмінностей в групових показниках задоволеності навчанням у студентів обох напрямів виявлено не було. Частка студентів, задоволених навчанням, виявилася трохи вищою на психологічному факультеті (40,4%, порівняно з 35,1% – на біологічному) та, відповідно, трохи вищою – частка студентів, незадоволених навчанням, на біологічному факультеті (13,5%, порівняно з 8,5% – на психологічному). Однак ця різниця не перевищує 2,5% і є статистич-

но незначущою.

Аналіз причин незадоволеності навчанням дозволяє говорити, що в професійній свідомості студентів представлені як об'єктно-суб'єктивні чинники, так і суб'єктно-суб'єктивні. Серед причин незадоволеності навчанням студенти-психологи відзначили, в першу чергу, брак часу (51,4%), здатність вчитися краще та лінь (31,4%). Студенти біологічного факультету більше значення надали можливості вчитися краще (47,4%), а лінь ставлять на друге місце за значимістю (33,3%). Такі причини, як нерозуміння матеріалу, що викладається і відсутність інтересу до навчання, більшою мірою проявляються у студентів – майбутніх біологів та хіміків (12,3%; 28,1%).

Такі дані відповідають результатам проведеного нами емпіричного дослідження (Stroianovska, Dolynska, Shevchenko et al., 2020) про те, що професійна орієнтація студентів чинить вплив на їх задоволеність навчанням, життям в цілому та уявлення про щастя.

Стосовно основних напрямків професійної самопідготовки, то студенти-психологи і студенти-біологи та хіміки дотримуються думки, що головними напрямками повинні стати самовдосконалення, робота над собою (48,9% та 47,9% відповідно). На другому місці в студентів природничого напрямку – розширення світогляду (35,6%), а в студентів психологічного – необхідність займатися самоосвітою (34%). Найменшою популярністю в студентів користується самостійна робота в плані загальнотеоретичної підготовки (2,1%; 2,7%).

Аналіз професійних намірів студентів двох факультетів дозволяє зробити висновок про те, що професійні наміри студентів-біологів та хіміків є конкретнішими, порівняно зі студентами-психологами.

Когнітивно-особистісна складова. Характеризуючи професійно важливі якості особистості, студенти психологічного факультету на перше місце поставили вміння працювати з людьми (60,7%). Для студентів природничого профілю пріоритетними виявилися знання за фахом (82,7%). Очевидно, що настільки істотна відмінність в пріоритетах пояснюється специфікою праці – спрямованістю на безпосередній контакт з людьми, або спрямованістю на вивчення рослинного і тваринного світу, дії з хімічними речовинами.

Більш чіткий і однозначний світ знання студентів – спеціалістів з біології та хімії віддає важливу роль вольовим якостям особистості (31,6%), в той час як для студентів-психологів вони є другорядними (18%).

Близько половини студентів вважають, що в їх майбутній професійній діяльності їм може завадити, в першу чергу, лінь (54,3%; 49,3%). На другому місці в ієрархії негативних якостей в студентів психологічного факультету стоять такі якості як запальність і нерішучість (26,1%). Студенти біологічного та хімічного факультетів на друге місце ставлять нерішучість (32,4%), а такій якості як запальність відводять третє місце (23,9%).

Проводячи порівняльний аналіз отриманих даних за критерієм хі-квадрат, ми отримали такі результати. В когнітивно-професійній складовій було зафіксовані відмінності в структурі професійного цілепокладання (студенти природничої спеціальності більше усвідомлюють необхідність практики за спеціальністю (11,382, $p < 0,01$); студенти психологічної спеціальності вважають кваліфікацію викладачів і їх вміння працювати зі студентами більш важливим чинником власного професійного становлення (6,265, $p < 0,05$). Серед очікуваних труднощів статистично значущими виявились організаційні труднощі (самодисципліна, самоосвіта (4,241, $p < 0,05$), які більше виражені в студентів-психологів.

В емоційній складовій – оцінці підготовки до професійної діяльності – виявлені зміни уявлення про професію як позитивного (підвищення інтересу, що більше виражено в студентів – майбутніх психологів (5,512, $p < 0,05$), так і негативного характеру (розчарування, що більше виражено в студентів – майбутніх біологів та хіміків (4,325, $p < 0,05$).

В суб'єктивній складовій – включеності студентів у навчально-професійну діяльність – встановлені відмінності, які стосуються об'єктно-суб'єктивного фактору: брак часу (більш характерно для студентів-психологів (6,849, $p < 0,01$), нецікавий навчальний процес (6,601, $p < 0,01$) нерозуміння навчального матеріалу (4,853, $p < 0,05$) та усвідомлення власної спроможності вчитися краще (6,376, $p < 0,05$), що більш характерно для студентів-біологів та хіміків.

У когнітивно-особистісній складовій – уявлен-

нях студентів про професійно значущі особистісні якості – зафіксовані відмінності у самооцінці студентами власних негативних якостей, а саме неорганізованості (більше виражено в студентів – майбутніх психологів (5,512, $p < 0,05$) та легковажності (більше виражено в студентів – майбутніх спеціалістів з біології та хімії (7,697, $p < 0,01$).

Висновки і перспективи подальшого дослідження. В статті подано результати емпіричного дослідження особливостей навчально-професійної установки в структурі професійної свідомості студентів. Огляд наукової літератури дозволив визначити навчально-професійну установку як різнорівневе мотиваційно-смысловое утворення, що виявляється як готовність особистості сприймати умови діяльності й діяти в них відповідним чином; це утворення пронизує всі аспекти професійної діяльності від професійної свідомості та самосвідомості до дії або вчинку. Як компонент професійної свідомості навчально-професійна установка проявляється в особистісному смислі. Будучи видом смислової установки, вона актуалізується мотивом професійної діяльності і являє собою форму вираження особистісного смислу у вигляді налаштованості, готовності до професійної діяльності в цілому.

В ході дослідження було виявлено, що психологічні особливості змісту навчально-професійної установки частково визначаються профілем навчання, а частково є загальними. В когнітивно-професійній складовій було зафіксовано відмінності в структурі професійного цілепокладання та серед очікуваних труднощів; в емоційній складовій – в змінах уявлень про професію; в суб'єктивній складовій – в об'єктно-суб'єктивному факторі, що заважає включеності студентів до навчально-професійної діяльності; в когнітивно-особистісній – в уявленнях студентів про професійно значущі особистісні якості.

Перспективним напрямом розвитку наукової проблематики надалі вбачаємо обґрунтування та розробку психологічних методів розвитку навчально-професійної установки студентів.

References:

Akopov, G.V. (2004). Diagnostika professional'nogo soznaniya (uchebno-

- professional'nye ustanovki) [Diagnostics of professional consciousness (training and professional sets)]. *Psikhologiya v vuze - Psychology at the university*. 12(4). 3–38. [in Russian].
- Arkhipova, G.V. & Arkhipova, I.V. (2017). Uchebno-professional'nyye ustanovki studentov razlichnykh pokoleniy na raznykh etapakh obucheniya v vuze [Educational and professional sets of students of different generations at different stages of study at the university]. *Institut psikhologii Rossiyskoy akademii nauk. Sotsial'naya i ekonomicheskaya psikhologiya - Institute of psychology Russian Academy of Sciences. Social and economic psychology*. 2 (1). <http://soc-econom-psychology.ru/cntnt/bloks/dop-menu/archive/g17/t2-1/s17-1-04.html> [in Russian].
- Arkhipova, I. V. (2009). Uchebno-professional'noye soznaniye budushchikh uchiteley na raznykh etapakh professional'noy podgotovki v vuze [Educational and professional consciousness of future teachers at different stages of professional training at the university]. *Candidate's thesis*: Samara. 251.
- Asmolov, A. G. (2002). Po tu storonu soznaniya; metodologicheskie problemy neklassicheskoy psikhologii [On the other side of consciousness]. M. : Smysl. 480. [in Russian].
- Klimov, Ye.A. (2010). Psikhologiya professional'nogo samoopredeleniya [Psychology of professional self-determination]. M. : Akademiya. 304. [in Russian].
- Kondakov, I.M. (1997). Diagnostika professional'nykh ustanovok podrostkov [Diagnostics of professional attitudes of adolescents]. *Voprosy psikhologii – Psychology issues*. #2. 122–130. URL: <http://www.voppsy.ru/issues/1997/972/972122.htm> [in Russian].
- Kurycyna, M. O. (2015). Osoblyvosti vzajemov'jazku profesijnih nastanov ta osobystisnoi' tryvozhnosti starshoklasnyka [Features of the relationship professional mindset and personal anxiety of a high school student]. *Problemy suchasnoi' psikhologii' – Problems of modern Psychology*. 28: 269–283. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_psi_2014_19_1_22 [in Ukrainian].
- Levitani, K.M. (2015). Deontologicheskyy aspekt v vysshem obrazovanii [Deontological aspect in higher education]. *Spetsial'noye obrazovaniye – Special Education*, (3), 149-159. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/deontologicheskyy-aspekt-v-vysshem-obrazovanii> [in Russian].
- Leont'yev, A.N. (2005). Deyatel'nost'. Soznaniye. Lichnost' [Activity. Consciousness. Personality]. Moscow : Smysl : Akademiya. 352 [in Russian].
- Markova, A. K. (1996). Psikhologiya professionalizma [Psychology of professionalism]. M. : Znanie, 308. [in Russian].
- Parfenova, E.V. (2012). Formirovaniye i razvitiye professional'nykh ustanovok kak komponenta professional'noy napravlenosti budushhego spetsialista [The formation and development of professional mindsets as a component of a professional orientation of the future specialist]: *Candidate's thesis*. Moscow,
21. [in Russian].
- Povarenkov, YU. P. (2014). Psikhologicheskoye sodержaniye professional'nogo samoopredeleniya lichnosti: sistemogeneticheskyy podkhod [Psychological content of professional self-determination of personality: a system-genetic approach]. *Yaroslavskiy pedagogicheskyy vestnik – Yaroslavl Pedagogical Bulletin*. 2(2): 211-217. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/psikhologicheskoe-soderzhanie-professionalnogo-samoopredeleniya-lichnosti-sistemogeneticheskyy-podkhod> [in Russian].
- Pudovkina, N.V. (2013). Effektivnost' realizatsii sistemy formirovaniya sotsial'no-professional'noy ustanovki studentov sel'skokhozyaystvennogo vuza [The effectiveness of the implementation of the system for the formation of the social and professional attitude of students of an agricultural university]. *Vestnik KrasGAU – Bulletin of KrasGAU*. #6. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/effektivnost-realizatsii-sistemy-formirovaniya-sotsialno-professionalnoy-ustanovki-studentov-selskokhozyaystvennogo-vuza> [in Russian].
- Rogov, Ye. I. (2008). Vybor professii : Stanovleniye professionala [Choice of profession: Becoming a professional]. M. : VLADOS–PRESS. 333 [in Russian].
- Shevchenko, N. F. (2018). Rozvitek profesijnoi' svidomosti psikhologa: vid koncepciji O.M. Leont'eva do avtors'koji modeli [Development of a psychologist's professional consciousness: from the concept of A.M. Leontiev to the author's model]. *Psikhologiya i suspil'stvo – Psychology and society*. 3-4 (73-74): 103–111. URL: <http://pis.wunu.edu.ua/index.php/enpis/article/view/1001> [in Ukrainian].
- Shevchenko, O. Ju. (2004). Uchebno-professional'naja ustanovka v strukture professional'nogo soznaniya studentov vuzov [Educational and professional mindset in the structure of professional consciousness of high school students] : *Candidate's thesis*. Samara. 225. [in Russian].
- Shevchenko, N. F. (2017). Professional consciousness: theoretical structure and functional levels *American Journal of Fundamental, Applied & Experimental Research*. Issue: 1 (4). New York NY, USA. P. 112–121. URL: <http://www.ajfaer.org/index.php/ajfaer/issue/view/8/1-2017> [in English].
- Stroianovska, O., Dolynska, L., Shevchenko, N., Andriashyna, N., Melnyk, I., Tsybuliak, N. (2020). The Influence of the Professional Orientation of Students of Different Gender on Their Ideas of Happiness. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. 11 (4). 51-71. URL: <https://lumenpublishing.com/journals/index.php/brain/article/view/3234/2694>.

Nataliia Shevchenko

Dr. in Psychology, Professor of Psychology department of Zaporizhzhia national university, Zaporizhzhia (Ukraine)

RESEARCH OF FEATURES OF EDUCATIONAL-AND-PROFESSIONAL MINDSET IN THE STRUCTURE OF PROFESSIONAL CONSCIOUSNESS OF STUDENTS

ABSTRACT

The article is devoted to the presentation of the results of an empirical research of educational-and-professional mindset in the structure of professional consciousness of students. The specificity and the structural organization of the educational-and-professional mindset of students have been shown.

A review of scientific literature has allowed to define educational-and-professional mindset as a multilevel motivational-semantic entity that appears as an individual willingness to perceive activity and make it properly; it permeates all aspects of the formation of the professional activity from professional consciousness and self-awareness up to action or deed.

We have grounded a place of educational-and-professional mindset in the structure of professional consciousness. As a component of professional consciousness, educational-and-professional mindset is shown in the personal sense. As a kind of semantic mindset, it is updated by the motives of professional activity and appears as a form of personal expression of readiness to professional activity in general.

Structural organization of educational and professional mindset includes the following components: professional-cognitive (goal setting, challenges in the future work), emotional (assessment of training for professional activity), subjective (involvement of students in the educational and professional activities), cognitive-personal (students' representation of professionally significant personal qualities).

The sample of respondents consisted of higher education students of various profiles – humanitarian (specialty “Psychology”) and natural sciences (specialty “Biology” and “Chemistry”). The results of the empirical research have revealed that psychological characteristics of the content of educational and professional mindset is partially determined by the education profile, and in

part are common. The differences in the severity of the components of educational and professional mindset concern cognitive-professional component (professional goal setting); emotional component (professional expectations); cognitive and personality component (self-assessment of own negative qualities); subjective component (lack of time, lack of interest in the learning process, a lack of understanding of educational material).

Keywords: professional mindset, educational and professional mindset, professional consciousness, semantic motif, personal sense.

Шевченко Наталиа Фёдоровна

Доктор психологических наук, профессор кафедры психологии Запорожского национального университета, г. Запорожье (Украина)

ИССЛЕДОВАНИЕ ОСОБЕННОСТЕЙ УЧЕБНО-ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ УСТАНОВКИ В СТРУКТУРЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СОЗНАНИЯ СТУДЕНТОВ

АННОТАЦИЯ

В статье отражены результаты эмпирического исследования учебно-профессиональной установки в структуре профессионального сознания студентов. Рассмотрены различные подходы к исследованию профессиональной установки. Определена специфика и структурная организация учебно-профессиональной установки студентов.

Анализ научной литературы позволил определить учебно-профессиональную установку как разноуровневое мотивационно-смысловое образование, проявляющееся как готовность личности воспринимать условия деятельности и действовать в них соответствующим образом; это образование пронизывает все аспекты профессиональной деятельности от профессионального сознания и самосознания до действия или поступка.

Обосновано место учебно-профессиональной установки в структуре профессионального сознания: учебно-профессиональная установка проявляется в личностном смысле. Будучи видом смысловой установки, она актуализируется мотивом профессиональной деятельности и представляет собой форму выражения личностного смысла в виде настроенности, готовности к профессиональной деятельности в целом.

Рассмотрена структурная организация учебно-профессиональной установки, которую образуют такие составляющие, как когнитивно-профессиональная (целеполагание, предполагаемые трудности), эмоциональная (оценка подготовки к профессиональной деятельности), субъектная (уровень субъектной включенности студентов в учебно-профессиональной деятельности), когнитивно-личностная (представления студентов о профессионально значимых личностных качествах).

Выборку респондентов составили студенты разного профиля профессиональной подготовки – гуманитарного (специальность «Психология») и естественнонаучного (специальности «Биология» и «Химия»). Результаты эмпирического исследования показали, что психологические особенности содержания учебно-профессиональной установки частично определяются профилем обучения, а частично являются общими. В когнитивно-профессиональной составляющей было зафиксированы различия в структуре профессионального целеполагания; в эмоциональной составляющей – в представлении о профессии; в когнитивно-личностной – в самооценке студентами собственных негативных качеств; в субъективной составляющей установленные различия касаются объектно-субъективного фактора (недостаток времени, отсутствие интереса к учебному процессу, непонимание учебного материала).

Ключевые слова: профессиональная установка, учебно-профессиональная установка, профессиональное сознание, смыслообразующий мотив, личностный смысл.

How to cite (як цитувати):

Shevchenko, N. (2021). *RESEARCH OF FEATURES OF EDUCATIONAL-AND-PROFESSIONAL MINDSET IN THE STRUCTURE OF PROFESSIONAL CONSCIOUSNESS OF STUDENTS. PSYCHOLOGICAL JOURNAL*, 7 (5), 17 - 25. <https://doi.org/10.31108/1.2021.7.5.1> [in Russian]

Дата отримання статті: 11.04.2021

Дата рекомендації до друку: 23.05.2021

Дата оприлюднення: 31.05.2021